

TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ MERANIA ÚROVNE OBČIANSKEJ BEZPEČNOSTI

Marián Kováč^{*)}

ABSTRAKT

Článok pojednáva o východiskách občianskej bezpečnosti. Zameriava sa na sústredenie teoretických poznatkov o vnímaní občianskej bezpečnosti za účelom jej efektívneho merania. Niektoré vyspelé krajiny v súčasnosti hodnotia úroveň bezpečnosti občanov v rámci štátu ako celku aj v súvislosti s konkrétnym regiónom prostredníctvom tzv. indexu občianskej bezpečnosti. Článok mapuje existujúce metodiky merania úrovne občianskej bezpečnosti v istom časopriestore prostredníctvom subjektívnych i objektívnych ukazovateľov. Predkladaný príspevok prezentuje prípravnú fázu výskumnej úlohy realizovanej na VŠEMvs v Bratislave, v súčinnosti s FŠI ŽU v Žiline, APZ v Bratislave a FEM UO Brno, pod názvom Možnosti merania občianskej bezpečnosti.

Kľúčové slová: Bezpečnosť, občan, občianska bezpečnosť, index občianskej bezpečnosti

ABSTRACT

Submitted article discusses the approaches of civil security. It is focused on summarisation of theoretical knowledge about the perception of civil security for its effective measurement. Some developed countries are currently assessing the level of safety of citizens within the state as a whole and in relation to a specific region through the so-called Personal Security Index. Article illustrates the existing methodology for measuring the level of civil security in the same space and time by both subjective and objective indicators. The article presents the preliminary stage of the research project undertaken at VŠEMvs in Bratislava, in cooperation with FSI ŽU in Žilina, Police Academy in Bratislava and FEM UD Brno, entitled Possibilities of measuring civil security.

Key words: Safety, citizen, civil security, personal security index

^{*)} Marián Kováč, Ing., Vysoká škola Ekonómie a Manažmentu Verejnej Správy v Bratislave,
Tel.: +421 903 961 627, Fax: +421 2 455 240 89, e-mail: marian.kovac@vsemvs.sk

ÚVOD

Aby mohol byť človek človekom aj v sociálnom zmysle, potrebuje sa vždy vracat' do nejakého, aj keď len myšlienkového sveta istoty. Na to mu často slúži snívanie. Typickým dôkazom sú najrôznejšie rozprávky, v ktorých dobro víťazí nad zlom, z chudobných sa stávajú bohatí a podobne. Nie je to však jediná cesta. Človek je schopný tešiť sa z maličkostí v súčasnom svete, ale aj budovať svet nový, možno lepší, ale určite bezpečnejší. Vo vyspelých krajinách, kde neprebíha žiadny vojenský konflikt, spoločnosť oddeľuje bezpečnosť od stavu vynúteného vojenskými nástrojmi. Zároveň však v súvislosti s rozvojom informačných technológií dochádza k zmenám spoločnosti i jednotlivca. Dosiahnutie a udržiavanie bezpečnosti sa stáva dynamickým procesom vyrovnávania sa s pokrokom doby. Účinné meranie úrovne bezpečnosti občanov by spoločnostvám pomohlo porovnávať sa navzájom. Takto je možné odhaľovať slabé miesta systému, ktoré je nutné zlepšovať v záujme dosiahnutia stavu istoty a bezpečia, a teda aj plnenia stanovených funkcií a ďalšieho rozvoja.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ A DEFINÍCIE OBČIANSKEJ BEZPEČNOSTI

Ochrana ľudských práv, základných slobôd a občianska bezpečnosť sú zakotvené v strategických dokumentoch medzinárodných organizácií, ako aj bezpečnostných politik demokratických štátov. Základným motívom konania človeka sú jeho *životné potreby*. Potreba sa vymedzuje ako stav, keď nedostatok alebo pebytok niečoho si vyžaduje určité konanie. Ide teda o stav jednotlivca, ktorý sa odchyľuje od jeho životného optima.

Zakladateľ humanistickej (personalistickej) psychológie, americký psychológ Abraham Harold Maslow zaradil bezpečnosť v rámci pyramídy životných potrieb človeka na druhú priečku, čím zdôraznil dôležitosť potreby bezpečia pre človeka. Podľa psychológie osobnosti je každý človek samostatnou osobnosťou, ktorá sa vyvíja a dosahuje úspechy, až kým ju nenarušia vonkajšie vplyvy. Pre človeka je vonkajším vplyvom všetko to, čo ho obklopuje bez ohľadu na pôvod. Prostredie, v ktorom človek žije a rozvíja sa nie je deterministické. Vytvára ho príroda, ľudské vynálezy a samotné sociálne zoskupenia. Takéto prostredie nie je bez rizík.

Riziko v tejto súvislosti chápeme ako potenciálnu „možnosť narušenia bezpečnosti systému, objektu alebo procesu“ [1]. Bezpečnosť by sme mohli charakterizovať ako „absenciu hrozieb pre základné hodnoty“ [2]. Takýmito hodnotami samozrejme chápeme predovšetkým ľudský život, zdravie, ale aj ľudské práva a slobody. Horák uvádza bezpečnosť ako „súhrn opatrení na zaistenie vnútornej bezpečnosti a poriadku v štáte, na zabezpečenie základných ľudských práv a slobôd pred rôznymi druhmi ohrozenia“ [3].

Nový pohľad na chápanie bezpečnosti prezentuje Buzan a kolektív v publikácii *Bezpečnosť: Nový rámec pro analýzu*. Bezpečnosť chápe ako špeciálny typ politiky, ktorú je možné (nutné) aplikovať na široké spektrum otázok a problémov [4]. Podľa Antušáka a Kopeckého vnútorná bezpečnosť odráža vnímanie

jednotlivca. „Bezpečný je ten koho netrápia neistoty a pochybnosti a ktorý verí, že sa môže (je schopný) rizikám a ohrozeniam postaviť“ [5]. Na túto definíciu nadväzuje definícia bezpečnosti štátu, ktorú uvádza Šimák. Podľa autora „Bezpečnosť štátu je stav, ktorý umožňuje fungovanie, stabilitu a rozvoj štátu, zachováva mier, zvrchovanosť, územnú celistosť a nedotknuteľnosť hraníc, vnútorný poriadok v štáte, základné práva a slobody občanov a ochranu životov a zdravia osôb, majetku a životného prostredia“ [6]. Autor ďalej člení *Štruktúru bezpečnosti* na *vonkajšiu bezpečnosť* zahrňujúcu obranu štátu a *vnútornú bezpečnosť*, ktorá zahrňuje ochranu občanov, majetku, vnútornej bezpečnosti a poriadku v štáte.

2 VÝZNAM MERANIA ÚROVNE OBČIANSKEJ BEZPEČNOSTI

Chápanie bezpečnosti vo vzťahu k človeku ako jednotlivcovi, k istej sociálnej skupine a k štátu, resp. štátnemu zoskupeniu sa mení. Niečo iné si pod bezpečnosťou predstavuje obyvateľ napr. Izraela a niečo iné si predstavuje občan Slovenska. Samozrejme rozdiel je aj vo vnímaní vonkajšej, či vnútornej bezpečnosti. V rámci toho istého štátu, či regiónu sa pocit bezpečia líši v závislosti od spoločenského statusu, profesie, veku, pohlavia, či predchádzajúcich skúseností. Je preto nutné nájsť objektívne faktory, ktorých analýza by umožňovala zistenie aktuálneho stavu systému a procesov v ňom prebiehajúcich. Stanoviť si kritériá pre hodnotenie zistenej situácie vo vzťahu k človeku, k jeho cieľom a hodnotám. Prostredníctvom analýzy a hodnotenia bezpečnostného prostredia možno cielene zaobchádzať s faktormi utvárajúcimi pocit bezpečia, ktoré determinuje napĺňanie ostatných, hierarchicky vyššie položených potrieb uznania a seberealizácie.

Bezpečnosť síce nesie istú dávku subjektívizácie, v prípade starostlivého formulovania jednotiek, predovšetkým referenčných objektov a aktérov je možné dosiahnuť istú potrebnú mieru objektívizácie. Napríklad vychádzajúc zo základnej hypotézy, že príjem je hlavným faktorom ekonomickej bezpečnosti, ovplyvňuje možnosť obstaráť si ako fyziologické potreby, tak aj vyššie, socializačné potreby. Okrem výšky príjmu je pre pocit bezpečia tiež dôležitá jeho stabilnosť. Tá poukazuje na možnosť zabezpečiť sa a uspokojovať potreby plánovite aj do budúcnosti. Človek, ktorý má stabilný uspokojivý príjem, z ktorého je schopný vytvárať si určité rezervy, sa bude cítiť aj bezpečne. Príjem mu zabezpečuje zdravú potravu a prostredie, s čím súvisí aj celkové zdravie, okrem toho má odložené prostriedky pre prípad potreby zdravotnej či sociálnej starostlivosti. Z uvedeného vyplýva vzájomná previazanosť vnímania ostatných indikátorov bezpečnosti prostredníctvom indikátora ekonomickej bezpečnosti.

3 METÓDY MERANIA ÚROVNE OBČIANSKEJ BEZPEČNOSTI VO VYSPELÝCH ŠTÁTOCH

Centrum pre medzinárodné štatistiky pri Kanadskej rade pre Sociálny rozvoj, v spolupráci s Kanadským výborom pre poistenie navrhli v roku 1998 model pre zisťovanie tzv. *Indexu občianskej bezpečnosti* [7]. Indexom občianskej bezpečnosti

chápali kombináciu ekonomickej bezpečnosti a fyzickej bezpečnosti, ktoré boli neskôr obohatené o zdravotnú bezpečnosť. Skúmanie postavili na princípe uvedomovania si, že bezpečnosť je subjektívny stav (pocit) ľudí, závisiaci na schopnosti odpovedať a zvládnuť konkrétnu situáciu.

Index je tvorený jednak objektívnymi údajmi, *Dátový Index* - štatistiky odrážajúce ekonomický príjem rodiny, mieru zadlženosti, mieru kriminality. Skladá sa z 11 indikátorov, šesť ekonomických indikátorov a 5 indikátorov zdravotnej a fyzickej bezpečnosti. Uvedené nadväzuje predovšetkým na rozsiahle a hĺbkové štatistiky Kanadčanov v daných oblastiach. Index občianskej bezpečnosti v tomto zmysle je ďalej dotváraný tzv. *Zmyslovým indexom* (index vnímania), ktorý je založený na prieskume vnímania bezpečnosti občanmi.

Na základe výskumu z roku 1999, bola váha jednotlivým sektorom bezpečnosti priradená nasledovne: 55 % váha = zdravotná bezpečnosť, 35 % váha = ekonomická bezpečnosť, 10 % váha = fyzická bezpečnosť. Uvedené zloženie Indexu sa môže meniť v závislosti od zmien vo vnímaní ľudí v príslušnom roku a od zmien v daných oblastiach, ktoré prebehli. Preto sa autori rozhodli, pre udržanie súdržnosti „zmraziť“ váhu indikátorov indexu na danej hodnote po dobu piatich rokov.

V roku 2003 sa prieskum vykonal na vzorke 3000 respondentov vo veku od 16 rokov, telefonicky, formou odpovedania na otázky týkajúce sa vnímania občianskej bezpečnosti. Respondenti boli požiadaní spočítať stupeň stotožnenia sa s istými faktami. Pre porovnanie následne uskutočnili tiež výpočet indexu v USA.

Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu v Českej republike vypracoval v roku 2003 hodnotiacu štúdiu „*Prevenca kriminality očima občanů*“ na základe rozhodnutia a samotného výskumu na tému „*Pocit bezpečí obyvatel ve vybraných městech ČR*“ Do programu boli zapojené mestá, ktoré po dobu minimálne 5 rokov realizujú Komplexný súčinnosťný program prevencie kriminality na miestnej úrovni. Výskumná štúdia sa zameriavala výhradne na vnímanie fyzickej bezpečnosti občanmi jednotlivých zapojených miest.

V roku 2007 spustila spoločnosť *UNISYS* program periodického zisťovania *Bezpečnostného indexu* [8] v deviatich krajinách - USA, Austrália, Belgicko, Brazília, Nemecko, Holandsko, Nový Zéland, Španielsko, Veľká Británia. Index je zameraný na sektory finančnej, osobnej, internetovej a národnej bezpečnosti a slúži predovšetkým klientom a obchodným partnerom. Skúma názory občanov ako spotrebiteľov. Národná bezpečnosť zahŕňa aj výskyt zdravotných epidémií. Finančná bezpečnosť zahŕňa schopnosť jednotlivcov plniť záväzky aj strach zo zneužitia kreditnej alebo debetnej karty. Internetová bezpečnosť sa zameriava na strach z vírusov, nevyžiadanej pošty a na bezpečnosť on-line finančných operácií. Osobná bezpečnosť tak okrem celkovej bezpečnosti jednotlivca zahŕňa aj strach zo zneužitia osobných údajov. Metodika spočíva vo vyjadrovaní sa respondentov k príslušným otázkam formou priradenia hodnoty od 0 do 300 príslušnému vnímaniu úzkosti. Uvedený index sa vypočítava podľa vopred stanovenej metodiky dvakrát ročne na základe telefonického prieskumu (Holandsko cez internet a Belgicko tvárou v tvár). Celkový globálny index je tak vytváraný ako priemer príslušných štyroch hodnotení. To znamená, že jednotlivým sektorom sa priraduje rovnaká váha na formovaní celkového globálneho indexu.

Na Slovensku v roku 2009 prebehol výskum vnímania bezpečnosti občanmi zameraný na možné zmeny v súvislosti so vstupom SR do NATO. Prieskum sa obracal na oblasť vojenskej bezpečnosti.

4 MOŽNOSTI APLIKÁCIE NÁSTROJOV NA MERANIE ÚROVNE OBČIANSKEJ BEZPEČNOSTI V REGIÓNOCH SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Navrhnutie podobnej metodiky pre určenie indexu občianskej bezpečnosti možno považovať za inšpiratívne pre hodnotenie a porovnávanie bezpečnostnej úrovne v mestách, obciach a regiónoch, ale aj medzi porovnateľnými krajinami.

Únia miest Slovenska v spolupráci s Komunálnym poradenským a výskumným centrom v Piešťanoch n.o. a VŠEMvs v Bratislave v priebehu rokov 2004-2008 uskutočnili pokus o porovnávanie kvality života v mestách metódou Bechmarkingu.

Bezpečnosť občanov bola zahrnutá medzi 15 hodnotených oblastí. Pritom hodnotiace ukazovatele oblasti bezpečnosti formulovali predstavitelia participujúcich miest na základe merateľných parametrov (výdavkov z rozpočtu mesta). Celkovo sa sleduje 18 ukazovateľov v tejto oblasti zahŕňajúc napríklad:

- Pokrytie mesta kamerovým systémom na 1 000 obyvateľov
- Pokrytie mesta hliadkujúcimi mestskými policajtmi na 1 km²
- Prevádzkové výdavky na mestského policajta
- Podiel výdavkov na bezpečnosť občana z rozpočtu mesta
- Podiel priestupkov voči VZN

Uvedený zoznam ukazovateľov nepredstavuje celý rozsah faktorov občianskej bezpečnosti. Príklad hodnotenia občianskej bezpečnosti metódou benchmarkingu v SR by však mohol slúžiť na orientáciu riešiteľského tímu výskumného projektu. Takto získaný index by bolo možné porovnávať s Indexom podobných krajín. Úroveň občianskej bezpečnosti v jednotlivých regiónoch by pozostávala z hodnotenia úrovne vo vybraných obvodoch, obciach. V tejto štruktúre by meranie úrovne občianskej bezpečnosti nadväzovalo a rozširovalo údaje získané a aplikované v rámci projektu VŠEMvs v Bratislave - Benchmarking slovenských miest [9].

Občianska bezpečnosť predstavuje komplex charakteristík (fyzických, ekonomických, zdravotných, sociálnych a iných) dôležitých pre hodnotenie prostredia i spoločnosti. Súčasný stav poznatkov a skúseností z merania úrovne občianskej bezpečnosti v SR aj ČR neumožňuje objektivizáciu hodnôt pre komplexné porovnávanie rozdielov v územných celkoch.

ZÁVER

Úroveň občianskej bezpečnosti, ktorá je nielen akceptovateľná pre spoločnosť ako celok, ale aj tolerovaná jednotlivcami a sociálnymi skupinami predstavuje ťažko dosiahnuteľný konsenzus. Každý človek prezentuje také indivídium, ktorého vôľa v súčinnosti s cieľmi rôznych sociálnych zoskupení nemôže byť plne jednotná.

Akceptovateľná úroveň občianskej bezpečnosti sa dá dosiahnuť a udržiavať prostredníctvom individuálnej a spoločnej ochrany občana, na ktorej musí participovať štát prostredníctvom orgánov verejnej správy na všetkých úrovniach riadenia. Svoj nezastupiteľný podiel na občianskej bezpečnosti majú aj jednotlivé právnické a fyzické osoby. Ide o široké spektrum aktérov občianskej bezpečnosti v štáte, ich vzťahy a väzby medzi nimi, ktoré vyžadujú jednotné usmerňovanie, aby sa dosiahol synergický efekt pri ochrane životov a zdravia obyvateľstva, ekonomických a iných hodnôt.

Výskumný projekt partnerských vysokých škôl „*Možnosti merania občianskej bezpečnosti*“ sa bude realizovať v období rokov 2010 až 2012. Výsledkom výskumu by malo byť stanovenie metodiky a nástrojov pre účinné meranie a porovnávanie úrovne občianskej bezpečnosti v SR a ČR.

LITERATÚRA

- [1] ŠIMÁK, L. a kol.: Terminologický slovník krízového riadenia. FŠI ŽU. Žilina: Vydavateľstvo ŽU 2005. 44 s. ISBN 80-88829-75-5. s 5.
- [2] ONDREJCSÁK, P.: Nové trendy v bezpečnostných politikách Spojených štátov amerických, Francúzska, Spojeného kráľovstva a Nemecka. Bratislava: Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií MO SR 2005. s.23. 238 s.
- [3] HORÁK, R.: Bezpečnostný systém Českej republiky. Brno: Univerzita obrany Brno 2005. s 80, 593 s.
- [4] BUZAN, B., WAEVER, O., DE WILDE, J.: Bezpečnosť: nový rámec pro analýzu. Brno: Barrister & Principal 2005. s. 3-5. ISBN 80-903333-6-2. 272 s.
- [5] ANTUŠÁK, E., KOPECKÝ, Z.: Úvod do teórie krízového managementu I. Praha: VŠE Praha 2003. s.13-14. ISBN 80-245-0548-7. 97 s.
- [6] ŠIMÁK, L. in NOVÁK, L. a kol.: Krízové plánovanie. FŠI ŽU. Žilina: Vydavateľstvo ŽU 2005. s.11. ISBN 80-8070-391-4. 204 s.
- [7] MACKENZIE, A., TSOUKALAS, S.: The personal security index. Ottawa: Canadian Council on Social Development 2003. 85 s. ISBN 0-88810-525-8. [Online] Dostupné na internete: www.ccsd.ca/pubs/2003/psi/psi03.pdf. [cit.12.11.2009].
- [8] LIEBERMANN research group.: UNISYS Security Index: Global Summary. UNISYS 2009. [Online] Dostupné na internete: <http://www.unisyssecurityindex.com/resources/reports/Unisys%20Global%20Security%20Index%20report.pdf>. [cit.12.11.2009].
- [9] NIŽŇANSKÝ, V., CIBÁKOVÁ, V., RAFAJ, P., HAMALOVÁ, M., FILIP, S.: Benchmarking slovenských miest 2004-2008. VŠEMvs v Bratislave. Bratislava: Merkury, spol. s r.o. 2010. s.26-30. ISBN: 978-80-89458-05-9. 90 s.

článok recenzoval:
doc. Ing. Ladislav Novák, PhD.